

М.Әуезов

КӨКСЕРЕК

Адам мен табиғат арасындағы байланыс

Көксерек — дала өмірінің айнасы, адам мен табиғаттың күресі мен үйлесімін суреттейтін туынды. Бұл комикс арқылы жаңа көзқараспен танысып, Әуезовтің рухани мұрасын терең түсінуге шақырамыз. Комиксті оқуды бастаңыз, әсерлі сапар күтіп тұр!"

"Құрметті оқырман! Бұл комикс қазақтың ұлы жазушысы Мұхтар Әуезовтің «Көксерек» әңгімесінің желісі негізінде жасалды. Жасанды интеллекттің көмегімен жасалған бұл туынды сіздерді дала табиғаты мен адамның қасқырмен қарым-қатынасын тереңірек түсінуге шақырады. Әуезовтің шеберлікпен жазылған классикалық шығармасы енді жаңа форматта ұсынып отырмыз. Сапарымызға қосылып, адам мен табиғаттың ежелгі байланысына үңілейік!"

Ертеңіне түсте жат иіс шықты, алыстан әлдеқандай дабырлаған дауыстар естіліп, жақындап келе жатты. Күшіктерді жоталарынан тістелеп, індерге тығып-тығып тастап, ақ қасқыр қараған ішіне кірді.

Ін үстіне мүйіз тұяқтар тасырлап дүбірлетіп келді, айқай-дабыр молайды. Бірі үстіне бірі келіп, жиын көбейді. Жерге ат үстінен тастаған ағаштар сарт-сарт түсіп жатты. Ін аузына екі аяқтылар жыбырлады. Көргіш көздер ін түбіне қадалды. Күшіктер бірі үстіне бірі үйіліп, баурын көтеріп қыбырлай алмай, жақын жерде жатыр еді.

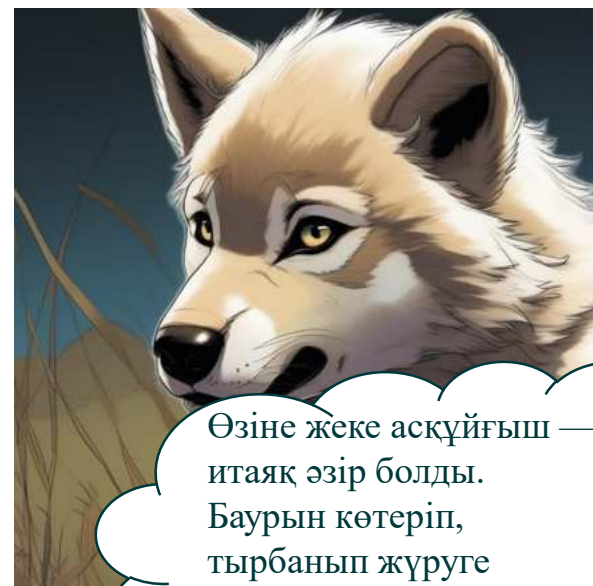
Жып-жылы мықты тұсаулар мойнынан, жотадан ұстап бар күшікті сыртқа алып шықты. Жеті күшіктің бесеуін көздеріне қарап отырып өлтірді де, екі кішкенесін тірі қалдырды.

Көзін ауылға келгесін екі
күннен соң ашты. Жұрт
асырауға көнеді десті.
Кішкене Құрмаш «Көксерек»
деп ат қойып алды.

Құрмаш ертелі-кеш
Көксеректің айналасынан
шықпайды.

Өзіне жеке асқұйғыш —
итаяқ әзір болды.
Баурын көтеріп,
тырбанып жүруге
айналған соң, мойнына
жіп тағылды.

Жаз ортасына жақындаған кез болды. Көксерек үлкейді. Семіріп жонданғандай да болды. Бірақ үлкейісі даладағыдай емес, бәсендеу. Ауылдағы өзі құрбы күшіктерден сонша үлкен емес.

Бұл уақытқа шейін Көксерек ауыл итінен көресіні көрді. Бірде-бір ит мұны дос көрмейді, маңына жақындатпайды. Қасқырға шабатын батыл төбеттер бұны талап та тастайды. Өзге көп ит те ырылдап үріп, кейде тап беріп, әр жерінен тістеп тартып кетеді.

Құрмаш қасында болғанда таяқ жемейді. Бірақ ержете бастаған сайын бұдан иесі көз жазып қала берді. Сондай кезде Көксерекке ылғи жау иттер кездеседі.

Жетілмей келе жатқан тісі ғана. Көксерек арлан еді. Сондықтан бұның бойы биіктене берді. Әлі тұрқы шығып ұзарған жоқ. Барлық жүні қара көк, жотасы күдірейіп, ауыз омыртқа мен құйрығына шейін түп-тұтас болып, күлдіреуіштей бүгіледі. Атылып келе жатқан садақ оғындай үңілген, сүйірленген бір бітімі бар...

Көксерек бір түн ішінде ізім-
ғайым жоқ болды...

Құрмаш қашып кетті
деуге қимай, айналадағы
ши-қарағанды, жар-
жыраларды тегіс
арылтты. Бірақ
Көксеректі таба алмады.

Осымен жұрттың бәрі кеттіге есептеп қойып
еді, үш күн өткенде бір күні таңертең ойда
жоқта Көксерек өз-өзінен сап ете түсті.
Құрмаш пен әжесі қасқырдың бұл мінезіне
сүйсініп, қуана қарсы алды. Бұл келгенде
Көксерек екі бүйірі суалып ашыққан. Өзінің
үсті-басы батпақ болып сыбағысқан собалақ
жүдеу пішінмен келді. Қайта тұрып қалды.
Тағы да бұрынғысынша күйленіп, нық
семіріп, енді орасан боп өсе бастады.
Бұл соңғы күйленуі шынымен үлкен қасқыр
боп ұлғаюының белгісі еді. Сонысын сезген
болу керек, күздің бір қара дауылды қара
түнінде Көксерек тағы жоқ боп шықты. Бұл
жолғысы шын болды. Енді қайтып
оралмастай болып кетті.

Ши шетінде қарда аунап жатқанда бір түйе шықты. Үстінде кісі бар. Басына ақ оранған. Тура қасқырларға қарай жүрді.

Ат емес, қашпаса да болады. Бірақ түйе жақындап келгенде, бар қасқыр тұрып, далаға қарай ақырын бүлкетей берді. Топтың артынан Көксерек керенаулап зорға тұрып, қырыстанып артына қарап, ол да аяндады. Түйе бақырып қояды да, шудасы желкілдеп желеді. Бетті елсізге қарай түзеп қасқырлар бүлкетеді. Артында Көксерек. Түйе бұрылып кетер деп, бақылайды. Бұрылмайды. Көксерек ашығып қалып еді. Дәмелене бастады. Біресе жортыңқырап барып, алдыңғыларға жетеді де бәрін тоқтатып, өзі жүресінен түсіп, түйеге қарап жатады. Түйе жақындап келгенде өзгелер жылжи береді. Бұл да артынан тұрып аяндайды.

Түйе тоқтағанда — Көксерек те тоқтайды. Тұрған жерінен қар боратып, тарпына бастайды. Сөйтіп кеп, бір мезгілде ағындап шауып, түйенің жанына жақындай келіп, қиыс өте берді.

Сол кезде түйе үстінен бір ұзын нәрсе шошайып созылды да күрс етті. Өлгенше қатты ащы дауыс даланы сілкіндіріп, шошытып жіберді. Бар қасқыр қар боратып ытқып, қашып жөнелді.

Күрс етіп жөтелген көк түтінмен қатар Көксеректің артқы бір саны шыж ете түсті. Әрі ыстық, әрі суық бірнәрсе қадалып шаншып қалды. Санын "арс" етіп қауып қалып, түйенің үсті тағы да сыртылдап қамданып жатқанда, бұ да ытқып қашып жөнелді.

Тоқталмақ жоқ, көп қашты. Бірнеше қырқадан, бір-екі жазықтан құлаш ұрып шауып өтті. Өзге қасқырлар бір бөлек, бұл жалғыз — бір бөлек.

Түйе қалып қойды. Жүгіріп-жүгіріп келіп, бір жартасты сайға кіре бере, арт жағы қиралаңдап барып құлап түсті. Жол бойы тоқтамай аққан қан әлін кетірді.

Жарасының ауруын да жаңа тоқтар алдында ғана сезе бастаған.

Қыңсылап жатып санын жалайды. Қан шығады. Бір тұрады, бір жатады. Тұрғанда енді бір аяғын көтеріп тұрады. Үш аяғымен секектеп аяндайды.

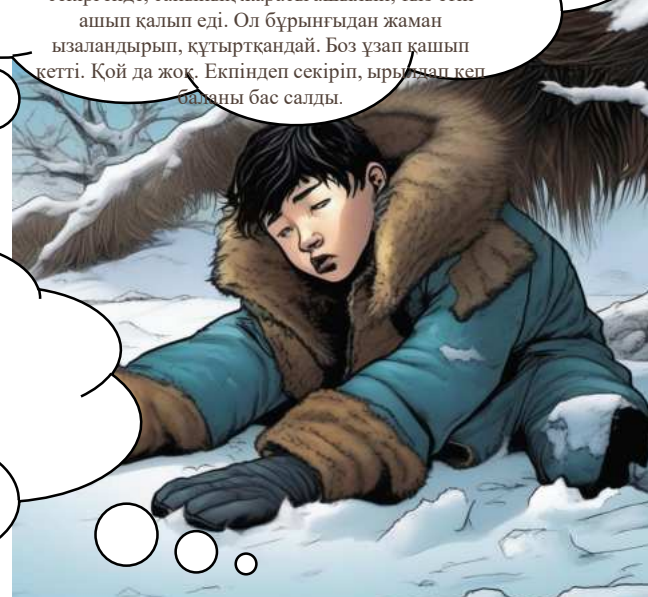
Қойшы үлкен емес, бала даусы шошытпайды. Қой дүркіреп үркіп, қойшыға қарай қашты. Қасқыр жақындап, бір қызыл қойға ауызды салғалы ентелеп келіп қалып еді, бағанадан айғайлап келе жатқан қойшы қасына кеп қалыпты. Еріксіз жалтарып бұрыла беріп еді, қойшы бастырып қуып жөнелді.

Бой салып қорқып қашқан жоқ. Содан ба, болмаса тегі жүйрік пе, әйтеуір боз ат бастырмалатып жетіп келіп, Көксеректің жотасына жеңіл ағаш сарт етіп тиіп қалды. Сол-ақ екен, қарсы бұрылып алып, аттыға қарай "арс!" етіп шапшып қалды. Арандай ашылған ауыз бірдемені жұлып түспек еді. Ыңғайына бала тонының өңірі ілінді. Соны бөксеріп жұлып түскенде, боз ат оскырып атқып кетті.

Баланың шошыған айғайы шықты. Қасқыр артына айналып тап бергенде, мөңкіп жүрген боздан бала аударылып құлап түсті. Көксеректе кәзірде бұрын ешқашан білінбеген долылық, жайындық бар еді. Туғаннан бергі барлық көресі осыдан — екі аяқтыдан дегендей, жығылып домалап жатқан балаға тап берді. Оқыс секіргенде, санының жарасы ашылып, тыз етіп ашып қалып еді. Ол бұрынғыдан жаман ызаландырып, құтыртқандай. Боз ұзап қашып кетті. Қой да жоқ. Екпіндеп секіріп, ырыңдап кеп баланы бас салды.

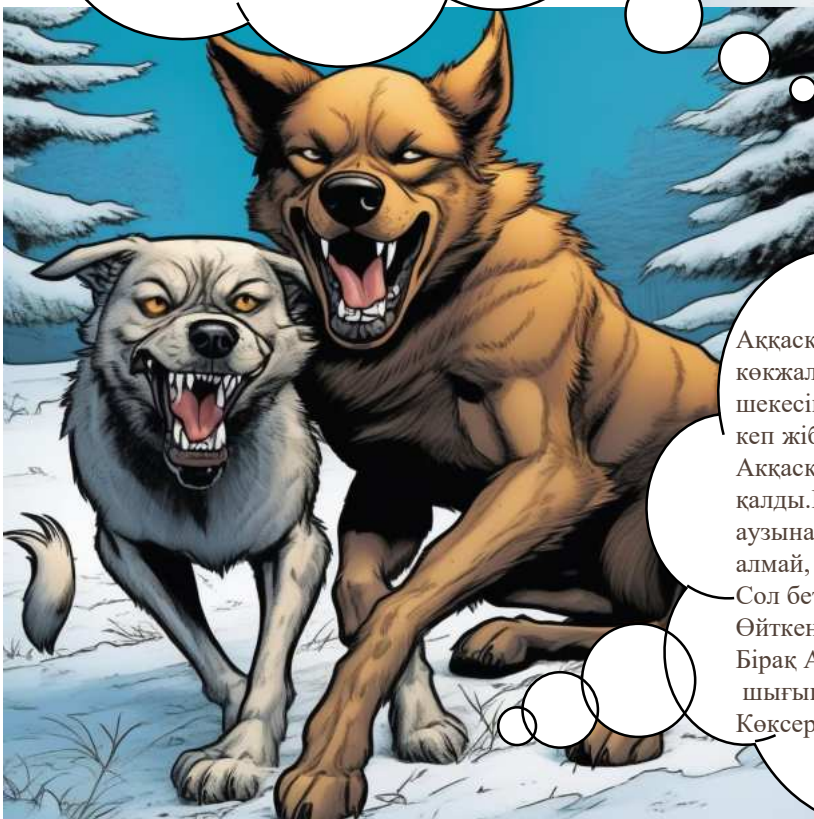

Бұл бала Құрмаш еді. Қойшы ауырып қалып, әкесі бір күнге қойға жіберген еді. Астына мінгені өзінің жүйрік боз дөнені болатын. Үстіне гүрілдеп қасқыр төніп келгенде, көзі бір ашылып, бір жұмылады. Басына таман арандай ашылып келе жатқан ауыздың жоғарғы жағында өзіне таныс құлақ көрінді. Сол жақтағы тілік құлақтың жартысы салпылдап тұр. Ақырғы сезген-білгені — сол...Содан әрі баланың үні өшті. Қасқырдың аузы тиместен бұрын өліп кетті.

Аққасқадың бойы қасқырдан кіші емес. Аяқтарының жуандық сомдығы да содан кем емес. Өзінің барлық тұлғасында қасқырға ұқсайтын бітім бар. Түсі тазылар түсіндей емес, қасқыр түс. Дене жүні ақ сарылау келгенде, мандайы шаңқиған ақ маңғыл қасқа болатын. Екі көзі шатынап шарасынан шығып тұрғандай үлкен. Үнемі от шашып тұратын қып-қызыл көз. Ашу да, ерлік те бір өзінде.

Көксерек артына қарап тұрып, байқамай қалып еді. Бір уақыт алдынан шыға қалған сатыр-сұтырға жалт қарағанда ағындап келе жатқан Аққасқа мен аттыны көріп, сол жақтағы ойға қарай ытқып, қашып жөнелді. Бір сайға түсіп жосылып барып, екінші оң жақтағы жотадан асып түсті.

Аққасқа өзінен бұрын тұрып, күрілдеп ырғып келе жатқан көкжалды көрді. Бұ да қарсы тап берді. Сол уақытта құлақ шекесінен тиіп қалған қышқаштай қатты темір ауыз жұлқы кеп жібергенде, ой жаққа қарай ытқып барып түсті. Бірақ Аққасқа жығылған жоқ, тік етіп барып, төрт тағандап тұра қалды. Ептілік, ыңғайлылығымен ғана көк шолақтың аузынан шығып кетті. Көксерек тістенгенде, қамти тістей алмай, көбінесе терісінен ала жұлқып еді. Сол бетімен Көксерек жотаға жүре бермекші болды. Өйткені артындағы дүсір тағы естіліп қалды. Бірақ Аққасқа да қалмады. Ағындап келіп, аржаққа шығып алып, көлденеңнен шапшып-секіріп келіп, Көксеректі құлақ шекеден ала түсті.

— А, құдай!.. А, құдай!.. Иә, сәт! Иә, сәт!.. Иә аруақ! Иә ақсарбас!.. — дей бере, екі атты үстеріне жығыла-жығыла үйіле түсті. Аттар босанып шықты.

— Опыр-ай!.. Опыр-ай!.. Аузын!..

— деп келіп, Қасен жуан қамшының сабын Көксеректің көмекейіне тығып жіберіп, мықтап басып тұрып, жауының тұмсығын жоғары қарай қайырып жіберді.

Аққасқаның қан басқан тұмсығынан көк шалақтың тістері бір-бірлеп шығып кетті. Аққасқа сонда ғана бүйірін тартып тыныс алды.

Бірақ әлі де жанын шығарғанша қасқырдың төменгі жағын күрт-күрт шайнап жатыр. Бұл кезде Бейсембай да қара пышақты Көксеректің өкпесіне салып-салып жіберіп еді.

— Осы... осы... осы ит! — десті. Көксеректің жаны әбден шыққан соң, Аққасқаны Қасен, Бейсембай екеулеп отырып, зорға дегенде айырып алды. Құйрықтан қысып алып, алысқа сүйреп апарған соң ғана Аққасқа есін жиды. Бірақ әбден әлсірегендіктен, сол апарған жерге сілейіп жата кетті. Барынша шаршап, талған екен.

Қасен Көксеректің
өлі денесін ауылға
әкелді.

Ес жиған соң жұрт көк
шолақтың құлағына қарап
отырып, бұрынғы кеткен
Көксерек атты күшікті
таныды. Құрмашты
ойлап, кейбіреулердің
көздерінен жас та шықты.

Ауылға әкелгенде,
Құрмаштың әжесі боздап
келіп:
— Қуарған-ай, ненді алып
ем?!.. Не жазып едім?..
Баурына салып өсіргеннен
басқа не қып еді менің
құлыным?!.. — деп елді тегіс
еңіретіп, Көксеректі басқа
тепті.